

A történelmi Torontál vármegye Csenei járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai

II. rész

I. 6. Gyertyámos

Gyertyámos (németül: Gertianosch, illetve Gertjanosch, románul: Cărpiniș, szerbül: Карпиниш/Karpinis) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északra helyezkedik el.

A helység középkori eredetű. Az 1377 és 1399 közötti években a Gyertyámosi család volt a birtokosa. Középkori múltjáról nem sok adat maradt ránk. A török hódoltság alatt a falu elpusztult. Reiszig Ede történész a következőket jegyezte le az akkori nagyközségről: *„A hódoltság alatt a régi Gyertyámos közelében Mali Tovin (Dobin) nevű telep keletkezett, melynek szerb és románajkú lakosai gerencserek és bognárok voltak. Ezeket azután 1778-ban a mai Gyertyámosra telepítették; de mivel az utóbbiak itt nem találtak elég fát, elköltöztek s helyükbe Hatzfeldről (Zsombolya) 18 fiatal házaspár költözött ide. 1784-ben újabb német települők érkeztek a községbe, még pedig ismét Zsombolyáról 15 család, Luxemburgból, valamint a Schwarzwald környékéről 50 család.”*¹

Vályi András statisztikus, földrajztudós a 18. század végén a következőket közölte a faluról: *„Gyertyános. Német falu Torontal Vármegyében, földes Ura a' Királyi Kamara, lakosai katolikusok, fekszik Kis Jecsához 1/2, Temesvárhoz egy, és 1/2, Háczfeldhez egy mértföldnyire, határja jó tiszta búzát, és zabot terem, kukoritzát, és árpát középszerűen, földgye majd homokos, majd agyagos, erdeje nintsen, piatza Becsén, néha Temesváron, nádgya, és szénája szűken van, második Osztálybéli.”*²

A 19. század elején, 1801-ben a billédi uradalommal együtt Gyertyámos is a zágrábi római katolikus püspökség birtoka lett. A püspökség azonban a gróf Sermage és a Bonazzi családnak adta tovább.

Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején a temesvári osztrák várőrség megtámadta a helyben állomásozó kisebb magyar népfelkelő csapatot, és a tagjai közül tizenkilenetet megölt. A helyiek 1898-ban emlékoszlopot avattak az elesettek emlékére.

A falu lakói sokat szenvedtek a kolerától. Előbb 1831-ben, majd 1836-ban, 1849-ben, 1859-ben, 1866-ban és végül 1873-ban tizedelte meg a járvány a helyi lakosságot.

Fényes Elek statisztikus szerint *„Gyertyámos, német falu, Torontál vmegyében, szép rónaságon, Temesvárhoz 3, ut. p. Csatádhhoz 1 mfl. Határa 4 482 hold, mellyből szántóföld 3 225 h. 800 négyszögöl, rét semmi, legelő 352 h., szőlő 66 h., háztelek 122 h., malomhely 12 h., utak 184 h. 700 négyszögöl. Ebből uradalmi föld csak 221 hold. Gazdag határa főleg tisztabuzát és zabot terem; lakosai szép lovakat és teheneket tenyésztenek. Lakja 1 874 kath., paroch. templommal. Birják gr. Sermage Anna és Bonáczi Antal, mint a zágrábi püspök hűbérnökei”*.³

Gyertyámos etnikai viszonyainak változása – a többi járásbeli német településhez hasonlóan – a második világháború végétől kezdődött. A második világháborúban 72 gyertyámosi származású katona halt meg, illetve tűnt el. A szovjet hadsereg közeledtének hírére már több német lakos elmenekült a faluból. Az 1945 és 1949 között a szovjet, majd 1951 és 1956 között a román munkatáborokba való deportálás, később a németek „fejpenz” ellenében történő eladása az NSZK-nak felemésztette a helyi németséget. Közben a románság folyamatos betelepülése a Regátból átrajzolta az etnikai struktúrát. A román kommunizmus bukása (1989) után a helyben maradt németek jó része is jobbra Németország területére telepedett át.⁴

Gyertyámos nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3130	45	2855	7	17	–	11 ⁵		19+176 ⁶
1890	3042	54	2921	–	14	–	5	10	38
1900	2755	63	2605	2	22	–	7	12	44
1910	2775	203	2465	3	35	–	2	16	51

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Gyertyámos egykori német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. Letelepülésük után, 1785-ben már plébániát emeltek a faluban, de imaházul ideiglenesen az iskolaépület szolgált. A római katolikus templom alapkövét 1803. június 1-jén tették le Kőszeghy László csanádi püspök (1800–1828) jelenlétében. A templom 1804-ben készült el, védőszentje a Kr. u. 3. században vértanúhalált halt Szent Maximilián (Hl. Maximilian). Ünnepe napját október 12-én tartják. A liturgikus nyelv a német volt. A templom tetőszerkezetét 2008-ban, magát az épületet pedig 2010-ben újították fel. 2014-ben háromnyelvű emléktáblát avattak fel, amelyet a templom falán helyeztek el, és amely a falu múltjáról közöl adatokat. A helyi római katolikus temetőben 2011-ben betonutat létesítettek, és a temetői emlékművet is felújították.

A temetőben áll – a bejárattal szemközt – az érdekes építési formájáról könnyen felismerhető római katolikus Szent Rozália-kápolna.

A településen a második világháborút követően egyre inkább többségbe került románság a román ortodox egyházhoz tartozik. A helység központjában álló, 2004-ben épített román ortodox templomot Szent Demeter (Sf. Dumitru)⁸ tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját október 26-án tartják. Gyertyámoson 2011-ben – a többnyire román ajkú hívek részére – egy görögkatolikus templomot is építettek. A településen a jobbára román ajkú adventista, a pünkösdi és a baptista közösség is rendelkezik egy-egy imaházzal. (A baptistáké 1993-ban, a pünkösdieké 1997-ben, az adventistáké pedig 2004-ben épült fel.)

Gyertyámos nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3130	3089	24	5	1	11	–
1890	3042	2981	23	9	10	18	1
1900	2755	2708	28	6	4	3	6
1910	2775	2707	37	2	13	4	12

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Gyertyámos etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2695	–	2629	Nincs adat.	8	Nincs adat.	Nincs adat.	58
1930a	2944	317	2436	7	109	Nincs adat.	9	66
1930n	2944	312	2438	6	110	Nincs adat.	9	69
1941n	3243	332	2561	Nincs adat.	177	Nincs adat.	Nincs adat.	173
1956	3386	Nincs adat.						

1966a	3821	397	1095	2	2135	Nincs adat.	11	181
1966n	3821	405	1088	2	2130	Nincs adat.	15	181
1977n	4347	396	917	1	2825	1	11	196
1992n	3679	269	197	3	3009	–	6	195
2002a	3697	190	77	3	3181	1	3	242
2002n	3697	221	80	3	3133	1	6	253
2011n	3551	132	40	3	2931	4	2	439
2021	3423	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. könyv) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

I. 7. Horvátklári

Horvátklári (horvátul Hrvatska Klarija) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északnyugatra elhelyezkedő falu, amelynek múltja erősen kapcsolódik a vele egybeépült Klári történelméhez. A 19. század elején, 1801-ben a zágrábi római

katolikus püspökség lett a falu birtokosa. Ekkor Verhovác Miksa zágrábi püspök egyházi nemeseinek adta hűbérül. Így jutott azután a helység a Pozojevich, a Milosich és a Jellasich család birtokába – ezek a családok Petrinjéből származnak.⁹ A település horvát lakói is ekkor vándoroltak ide. A helységet az 1920-as években egyesítették Klárral, ezáltal Klarija lett a neve, ezt egészen a II. világháború végéig viselte.

Horvátklári nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	496	91	55	6	14	–	298 ¹⁰		4+28 ¹¹
1890	545	90	107	3	9	–	217	116	3
1900	Klári adataiban.								
1910	496	83	94	–	4	–	143	172	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Horvátklári horvát, német, illetve magyar lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. A településen hosszabb ideig csak római katolikus imaház volt, majd 1930-ban építették meg a neogótikus stílusú római katolikus templomot. A

templomot Dominik Mihály nagykikindai vállalkozó építette az egyház költségén. A templom védőszentje Szent Orbán pápa és vértanú (Heilige Urban/Sveti Urban). Ünnepnapiját május 25-én tartják.¹² A liturgikus nyelv a horvát.¹³

Horvátklári nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	496	402	77	–	–	6	11
1890	545	410	129	–	–	6	–
1900	Klári adataiban.						
1910	496	322	173	1	–	–	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

I. 8. Kisjécsa

Kisjécsa (németül: Kleinjetscha, illetve Klein-Jetscha, románul: Iacea Mică, szerbül: Мала Јеча/Mala Ječa) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északra helyezkedik el.

Kisjécsa és a szomszédos Nagyjécsa helyén a középkorban egy Öcse (Ösze) nevű falu állt, amely a két település elődjének számított. A helység jobbára Temes vármegyéhez tartozott, de egyes kimutatásokban Csanád vármegye települései között találjuk. A török hódoltság alatt elpusztult. Az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen lakatlan helyként tüntették fel; neve ekkor Jetsaa alakban jelent meg. A falu 1750-től kincstári pusztá volt. Kisjécsát 1770-ben Carl Samuel Neumann Edler von Buchholt (1722–1782) temesvári kormányzósági tanácsos telepítette. Ekkor 101 lakóházat emeltek itt, illetve az iskola épületét is felhúzták. A helység 1801-ben a zágrábi püspökség birtokába ment át.

Vályi András statisztikus, földrajztudós a települést együtt „kezelte” a szomszédos Nagyjécsával: „*Jecsa. Nagy, és Kis Jecsa. Két német falu Torontal Várm. földes Ura a' Kir. Kamara, lakosai katolikusok, fekszik Temesvárhoz*

1 2/4 mértföldnyire, határjaik jó termékenyséűek, erdejek, fajok, és szőlejek nintsen, piatzok Temesváron, Aradon, 's Betsén.”¹⁴

Fényes Elek szerint: „*Kis-Jécsa, német falu, Torontál vmegyében, szép róna vidéken, ut. p. Csatád. Lakja 1 332 r. kath., kik igen szorgalmasok és tehetősek; csupán lovakat és teheneket tartanak. Gazdag termékenyséű határán főleg tiszta buza és zab természetik. Van itt 2 815 h. szántóföld, 285 h. legelő, 104 h. beltelek, 162 hold utak. 106 hold uradalmi föld, 86 egész, 11 fél és 1/4 telkes gazda. Birja a zágrábi püspök.*”¹⁵

Természeti csapások és járványok is megkeserítették a falu lakóinak életét. Az 1811-es esztendőben hatalmas tűzvész tombolt a helységben, 37 lakóházat, továbbá a kápolnát és a fogadót is elpusztította, majd – hatalmas károkat okozva – 1823-ban jégeső verte el a termést és a gabonaföldeket. 1863-ban aszály sújtotta a települést. Az 1865. évi tűzvész már 80 lakóházat emésztett fel, továbbá a templomtorony is elpusztult. A járványok tekintetében főképp a kolera tizedelte a lakosságot: 1831-ben 76 fő, 1866-ban 24 fő halt bele. Az 1870 és 1880 között a maláriás megbetegedések is jelentősen megkeserítették a falu lakóinak életét.¹⁶

Kisjécsa nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1770	8	1666	1	16	–	2 ¹⁷		77 ¹⁸
1890	1653	10	1635	1	6	–	–	1	–
1900	1531	18	1506	–	6	–	–	–	1
1910	1363	10	1308	–	43	–	1	1	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kisjécsa német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. A neoklasszikus stílusú templomukat 1813-ban építették. Védőszentje Szent György vértanú (Hl. Märtyrer Georg). Ünnepe napját április 24-én tartják. Az 1918-as esztendőben egy vihar során villám csapott a toronyba, az akkor leégett. A későbbiekben egy újabb, de kisebb tornyot kapott az épület. A templom orgonája is 1813-ból származott, azonban 1944-ben össze-

tört. A liturgikus nyelv a német volt.¹⁹ Hívek híján a római katolikus egyház 2003-ban átadta a templomot a román ortodox egyháznak. A településen a második világháborút követően többségbe került románság a román ortodox felekezethez tartozik. Templomukat – mely előzőleg római katolikus templom volt – Szent Illés próféta (Sfântul Ilie) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját július 20-án tartják. Liturgikus nyelv a román.²⁰

Kisjécsa nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1770	1754	16	–	–	–	–
1890	1653	1641	7	–	5	–	–
1900	1531	1525	6	–	–	–	–
1910	1363	1316	33	–	4	–	10

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kisjécsa etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	1233	–	1210	Nincs adat.	22	Nincs adat.	Nincs adat.	1
1930a	1131	10	1090	–	21	Nincs adat.	6	4
1930n	1131	8	1095	–	18	Nincs adat.	6	4
1941n	1076	30	1012	Nincs adat.	25	Nincs adat.	Nincs adat.	9
1956	1151	Nincs adat.						
1966a	1241	6	544	1	661	Nincs adat.	–	29
1966n	1241	6	543	1	661	Nincs adat.	–	30
1977n	1213	11	383	1	783	–	1	34
1992n	1113	37	20	–	1018	–	–	38
2002a	1154	23	5	–	1103	–	–	23
2002n	1154	38	7	–	1055	–	–	54
2011n	926	16	4	–	757	–	–	149
2021	855	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

A német népesség lélekszámapadása a második világháborút követően vált szembetűnővé. Ennek ellenére a falu férfilakossága körében mind az első, mind a második világháború emberéleteket követelt. Mindkét esetben 35-35 fő veszett oda a világhégekben.

A második világháború végén, 1945. január 18-án a szovjet Vörös Hadsereg 127 helyi lakost – férfiakat és nőket – deportált a Szovjetunió területén felállított munkatáborokba. Közülük 27 fő halt meg ott a kegyetlen bánásmód és a rossz körülmények következtében. Az elhurcolt kisjécsaiak 1948-ig voltak a szovjet munkatáborokban, majd 1951 és 1956 között a román ha-

tóságok 145 férfit, nőt és gyermeket deportáltak – 1951. június 18-án – a Bărăgan²¹ területén felállított román munkatáborokba. Közülük nyolc fő lelte halálát.²²

A helyi némettség „kálváriája” nagyban hasonlít a környékbeli települések német lakóinak történetéhez. A világháborús veszteségek, az elmenekülés a Vörös Hadsereg elől, a szovjet és román deportálások a lakóhelytől messzi munkatáborokba, az embertelen körülmények, a járványok, a betegségek, a bántalmazások mind megtették a magukét.

A kommunista Románia végül megállapodást kötött az NSZK-val, hogy minden évben megha-

tározott számú német (sváb, szász) hagyhatja el Romániát, „fejpenz” ellenében. Románia gyakorlatilag pénzért árulta polgárait, de volt, hogy technikai berendezéseket (pl.: lehallgatók) kaptak a kivándorolt németekért cserébe.

Az 1989. évi decemberi események megdöntötték a román diktatúrát, ezt követően a németek szabadon távozhattak Németországba. Kiszécsa utolsó német lakosai ekkor „tűntek el” a faluból, illetve vándoroltak ki – a jobb élet reményében – főképp Németországba.

I. 9. Klári

Klári (németül: Klari, románul: Peterda, szerbül: Радојево/Radojevo, horvátul: Radojevo, Srpska Klarija) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északnyugatra helyezkedik el.

A falu „elődje” egy Peterd nevezetű település volt, amelyről az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzék emlékezett meg. Ezt követően, a török hódoltságig több birtokos is váltotta egymást a faluban. A helység a török hódoltság idején nem pusztult el. Az 1717. évi kincstári kimutatás szerint 15 lakott ház állt a településen, azonban a lakosok később szétszéledtek, a falu elnéptelenedett. Az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen már lakatlan helyként volt feltüntetve. A

mai falu jóval később, 1770–1771 körül létesült. Nevét a Temesi Bánság egyik kormányzója, gróf Karl Ignaz von Clary-Aldringen (1729–1791) után nyerte el.

Ekkor lett Claryfalva, majd pedig Klári a település neve. Ekkor már szerbek, illetve románok lakták. A románok megőrizték a falu eredeti nevét, a Peterda elnevezést. A helység román lakói idővel elköltöztek, így az jobbra szerbek által lakott településsé vált. Vályi András az alábbiakat közölte a faluról: „Klári, Rátz és oláh falu Torontal Várm. földes Ura a' K. Kamara, lakosai ó hitűek, fekszik Kécsához fél mértföldnyire, négy nyomásbéli határja jó termésű, szarvas marhákkal, és juhokkal bővelkedik, földgyének fele jó, más része homokos és agyagos, fája szőleje nints, nádgya bőven, piatza T. Becsén, és Temesváron is.”²³

Fényes Elek az alábbiakat jegyezte le a helységről: „Klári, vagy Péterd, szerb-oláh-horvát falu, Torontál vmegyében, szép rónaságon, Haczfeldhez 1, ut. p. Csatádhhoz 2 1/2 órányira, Nyély helységgel együtt 2 253 n. e. óhitű szerb és oláh, és 500 horvát kathol. lak., óhitű anyaegyházzal. Határa gazdag fekete föld, s van itt 5590 hold majorsági, 2 112 h. urbéri szántóföld, 678 h. kaszálló 1000 h. uradalmi rét, 159 h. szőlő, 584 hold közlegelő. Fő termékek buza és kétszeres. Az Ó-Bege csatornája a határon foly keresztül. Birják a zágrábi püspök papnemesei.”²⁴

Klári nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2331	29	90	–	42	–	2044 ²⁵		29+97 ²⁶
1890	2537	22	97	2	54	–	18	2290	54
1900 ²⁷	3107	102	252	1	50	–	196	2405	101
1910	2646	69	42	–	36	–	30	2337	132

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Szerb pravoszláv templomukat 1841-ben építették, és Szent Miklós

(Светог оца Николаја/Svetog oca Nikolaja) tiszteletére szentelték fel.²⁸ Ünnepnapiját május 22-én tartják.

Klári nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2331	86	2211	–	–	34	–
1890	2537	112	2391	–	–	34	–
1900	3107	526	2555	–	5	20	1
1910	2646	130	2495	–	10	10	1

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Klári etnikai adatai (1921–2022) (fő)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2869	Nincs adat.						
1953	2915	164	Nincs adat.	1	10	104	2609	27
1961	2595	81	Nincs adat.			75	2399	40
1971	2230	19	Nincs adat.			51	2090	70
1981	1872	24	Nincs adat.			30	1674	144
1991	1588	17	2	–	–	13	1281	275
2002	1385	11	3	–	2	10	1094	265
2011	1056	10	Nincs adat.	Nincs adat.	4	6	720	Nincs adat.
2022 ²⁹	784	10	Nincs adat.	Nincs adat.	6	Nincs adat.	477	Nincs adat.

Forrás: Serbia. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)

I. 10. Kőcse

Kőcse, korábbi nevén Horvátkőcse (németül: Kroatisch Ketscha, románul: Checea Croată, szerbül: Keča/Кеча, horvátul: Hrvatska Keča) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának székhelyétől, Csenétől északnyugatra fekszik.

Az egykor Temes vármegyében fekvő falu középkori eredetű. A 15. században, 1470-ben Kőcse néven említette egy írásos dokumentum. Az 1494-es esztendőből egy Külső-Kőcse nevezetű településről is van tudomásunk. A török hódoltság alatt nem pusztult el a helység. Az 1717. évi kincstári összeírás szerint mindössze nyolc lakott háza volt.

A 19. század elején, 1801-ben a zágrábi római katolikus püspökség birtokába került. Verhovác

Miksa zágrábi püspök egyházi nemeseinek adományozta a települést: így került a Busán, a Dellimanics, a Kaurich, a Mixich és az Uzbasich család birtokába. Később még a Kussevich és a Bedekovich család telepedett le a helységben. A horvát lakosság is feltehetően ebben az időszakban vándorolt a településre.³⁰ Az 1890. évi magyar népszámlálás eszmei időpontjában a jelentős népességnövekedést az eredményezte, hogy Kőcsébe olvadt az egykor önálló Hetény (Pusztahetény). Korábban Fényes Elek az alábbiakat közölte Hetényről: „*Hetény, puszta, Torontál vmegyében, Kécsa szomszédságában: 20 házzal, 148 kath., 6 óhitű magyar lakosokkal, dohánytermesztéssel. F. u. pap nemesek.*”³¹

Kőcse a trianoni békeszerződés aláírását követően – 1920. június 4. – a Román Királyság része lett. A nagyközség területét azonban az új országhatár kettévágta. A település 1920. évi román népszámlálási adatai nem állnak rendelkezésre.

zésre, mivel a község hiányzott a Dictionaruból. Kétséges volt, hogy Romániához kerül-e a település, mivel lakosságának többsége horvát, illetve szerb volt, jelentős magyar kisebbséggel. Végül a falu egyik fele Romániához, a másik a délszláv államhoz került. A határt olyan észszerűtlenül állapították meg, hogy a falu házai között vezetett a határvonal.

Hetény, azaz Pusztahetény a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. Varga E. Árpád

kutatásai nyomán – a számításokat az 1910. évi anyanyelvi adatokra vonatkozóan végezte – a következő megállapítást tette: A falu 991 lakosából 215 fő került a délszláv államhoz. Ebből 109 fő volt magyar, 44 fő román, 37 fő szerb, 19 fő német és 4 fő horvát, továbbá két fő egyéb anyanyelvű személy.³² Kőcse, más néven Horvátkőcse, melyet – 1930. január 1-jén³³ – beolvasztottak Nagykőcsébe, elveszítette önállóságát.

Kőcse nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Rómán	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	695	77	95	3	81	–	407 ³⁴		3+29 ³⁵
1890	981	151	140	–	156	–	390	144	–
1900	972	171	130	–	149	–	385	133	4
1910	991	224	93	1	167	–	359	144	3

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A település horvát, magyar, illetve német lakói jobbra a római katolikus felekezethez tartoztak. Neogótikus stílusú római katolikus templomukat

1914-ben építették, és Alexandriai Szent Katalin tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját november 25-én tartják. Legutóbb 2005-ben renoválták.³⁶

Kőcse nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	695	569	125	–	1	–	–
1890	981	683	292	–	6	–	–
1900	972	673	272	1	15	6	5
1910	991	671	308	2	10	–	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

I. 11. Nagyjécsa

Nagyjécsa (németül: Großjetscha, románul: Iecea Mare, szerbül: Велика Јеча/Velika Ječa) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északra helyezkedik el. A helység és a szomszédos Kisjécsa helyén a középkorban egy Öcse (Ősze) nevű falu állt. A település azonban a török hódoltság alatt elpusztult.

Nagyjécsát Johann Wilhelm Edler von Hildebrand (1709–1773) temesvári igazgatósági tanácsos telepítette 1767-ben Mária Terézia ma-

gyar királynő (1740–1780) rendeletére. Ekkor 202 lakóházat építettek a faluban, ahová római katolikus vallású németeket telepítettek. A falu iskoláját is ebben az évben építették.³⁷

Vályi András a települést együtt kezelte a szomszédos Kisjécsával: „Jecsa. Nagy, és Kis Jecsa. Két német falu Torontal Várm. földes Ura a' Kir. Kamara, lakosai katolikusok, fekszik Temesvárhoz 1 2/4 mértföldnyire, határjaik jó termékenységűek, erdejek, fájok, és szőlejek nintsen, piatzok Temesváron, Aradon, 's Betsén.”³⁸

A 19. század első felében, 1836-ban hét hétig tombolt a kolerajárvány, amely 733 főt érintett, közülük 117 fő halálozott el. A természeti csapások sem kímélték a falu lakóinak életét: 1863-ban

és 1870-ben aszály, 1897-ben pedig hatalmas vihar pusztította el a termést.³⁹ Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején összecsapás volt a faluban a császáriak és a magyar nemzetőrök között. Erről Reiszig Ede történész így írt: „1848. november havában Temesvárról egy csapat császári katona jelent meg a helységben, báró Appel vezérlete alatt s a községet lefegyverezte. Mialatt a lakosságtól a hűségességet kivették, a nemzetőrök, a kik a császáriak itt-létéről értesültek, hirtelen előtörttek; a császáriak rövid, de rendkívül heves ütközet után, 20 halott hátrahagyásával megfutamodtak. A nemzetőrök a császáriak közül 11-et elfogtak, kilencet pedig megveszőztek s azután szabadon bocsátották őket. 1849. augusztus 8-án Dembinski Henrik

honvédtábornok 3000 emberével és 20 ágyújával a helység határában, a honvédsereget a szőregi csata óta visszavonulási útjában nyomon követő Walmoden osztrák tábornokot visszaverte.”⁴⁰

Fényes Elek szerint: „Nagy-Jécsa, német falu, Torontál vmegyében, szép rónaságon, ut. p. Csatád. Határa 5 591 hold, mellyből 3 810 h. szántóföld, 1 043 h. felszántott kaszáló, 518 h. legelő, 220 h. belsőség, mellyből 70 hold szőlővel van beültetve; és ez mind urbéri birtok; uradalmi föld egy darabban van 300 hold. Gazdag fekete földje főleg tiszta búzát és zabot terem. Lakosai szép lovakat tenyésztenek. Lakja 2 323 német r. kath., helybeli anyateplommal, uradalmi tisztakkal. Birja a kir. kincstár.”⁴¹

Nagyjécsa nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3297	20	3021	–	23	–	4 ⁴²		52+177 ⁴³
1890	3431	20	3329	2	30	–	–	–	50
1900	3099	68	2923	–	38	–	2	–	68
1910	2535	48	2360	–	34	–	–	12	81

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagyjécsa egykori, római katolikus német lakói a plébániát még 1767-ben felépítették, de a barokk stílusú templom csak 1780-ban épült. A templom védőszentje Borromeo Szent Károly (Hl. Karolus Borromäus). Ünnepnapját november 4-én tartják. A liturgikus nyelv a német volt. A templom orgonája 1836-ból származik. A templomot legutóbb 2008-ban újították fel.⁴⁴ A máso-

dik világháborút követően egyre inkább túlsúlyba kerülő román ortodox románság a templomát 1988-ban építtette, és Szent Mihály és Gábrriel arkangyalok (Sf. Arh. Mihail și Gavril) tiszteletére szentelte fel. Liturgikus nyelve a román. Ünnepnapját november 8-án tartják. A településen a román ajkú adventi közösség tagjai is rendelkeznek egy imaházzal.⁴⁵

Nagyjécsa nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3297	3264	21	3	1	1	7
1890	3431	3392	23	1	3	3	9
1900	3099	3057	29	1	1	–	11
1910	2535	2478	23	3	3	–	28

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagyjécsa etnikai adatai (1920–2021)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2549	5	2412	Nincs adat.	47	Nincs adat.	Nincs adat.	85
1930a	2289	12	2107	–	36	Nincs adat.	2	132
1930n	2289	11	2107	–	38	Nincs adat.	2	131
1941n	2355	69	2051	Nincs adat.	59	Nincs adat.	Nincs adat.	176
1956	3056	Nincs adat.						
1966a	3173	19	1415	1	1560	Nincs adat.	3	175
1966n	3173	21	1411	1	1573	Nincs adat.	4	163
1977n	2986	23	1162	2	1610	–	2	187
1992n	2297	25	115	1	1907	1	2	246
2002a	2315	22	34	2	2026	–	2	229
2002n	2315	24	37	2	2008	–	3	241
2011n	2231	9	8	2	1878	–	–	334
2021	3111	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

A nagyjécsai németek „eltűnése” a második világháború utánra tehető. Az 1945 és 1949 közötti időszakban 312 férfit és nőt deportáltak a szovjet munkatáborokba, ahová – marhavagonokba zsúfolva – 3-4 hétig szállították őket. A deportáltak közül 49 fő halt meg. Majd következett a Bărăgan területére történő deportálás. A román kommunizmus alatt (a csendes sorvadásban) évente – „fejpenz” ellenében – meghatározott számú német származású személy hagyhatta el Romániát. A diktatúra 1989. évi bukását követően pedig a maradék nagyjécsai németiség többsége is távozott – jobbra – Németország területére.⁴⁶

I. 12. Nagykőcse

Nagykőcse (németül: Rumänisch Ketscha, románul: Checea Română, szerbül: Keča/Кеча), más néven Román-Kőcse középkori eredetű, a 15. században a történelmi Temes vármegyéhez tartozott. A török hódoltság idején nem pusztult el, de az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen

már a lakatlan helyek között találjuk. Az 1761. évi térképen már ismét lakottként volt feltüntetve, ekkor már románok éltek itt. A 18. század végén nehéz időket élt át a település lakossága. Erről Reiszig Ede a következőket írta: „A XVIII. század vége felé pestisragály lépett fel a helységben. A hagyomány szerint a halálozás oly nagy volt, hogy a lelkész hosszabb időn át egész napokat töltött a temetőben s ott várta a halottakat be-szentelés végett.”⁴⁷ A település a 18. században egy kissé arrébb feküdt, az ún. „Funtina popi dülő” területén, ahol a Zsombolya-Gyertyámos, valamint a Nagykőcse-Csatád utak keresztezték egymást. Itt állt az a paplak, és előtte egy kút is, melyekről a dülő a nevet kapta.⁴⁸

Vályi András a következőket írta a faluról: „Kécsa. Rátz, és oláh faló Torontal Várm. földes Ura a' K. Kamara, lakosai, ó hitűek, fekszik Hatzfeldhez 1/2 órányira, határja 3 nyomásbéli, leg inkább zabot, és kukoritzát terem, egyebet közepszerűen, földgyének fele jó, fele homokos, és agyagos, erdője, és szőleje nints, nádgya bőven van, hala is; szarvasmarhákkal bővelkednek, juhok is elég van, piatzok Temesváron, és

Becsén van.⁴⁹ A 19. század elején, 1801-ben a falu, Köcsével egyetemben, a zágrábi római katolikus püspökség birtoka lett. Fényes Elek a következőket írta a faluról, melyet Köcsével együtt kezel: „Kécsa, oláh-szerb-horvát falu, Torontál vmegyében, lapályos rónaságon, Haczfeldhez 1, ut. p. Csatádhhoz 2 1/2 órányira, 2 131 n. e. óhitű, 320 kath., 32 zsidó lak. Az óhitűek 4/5 része oláh, 1/4 szerb ajkú, a katolikusok horvátok. Ezenkívül e határhoz tartozó Tamásfalva és Hetény pusztákon laknak több száz lélekből álló magyar katolikus dohánykertészek. A határ kiterjedését 14 000 holdra tehetni 1 600 négyszögölével. Ebből 55 egész, 67 fél, 40 fertályos és 6 nyolczados telkes gazda bir 2 400 h. szántóföldet, 1 065 hold kaszállót, 345 hold legelőt, és industrialis föld czim alatt 42 hold 1 230 négyszögöl szőlőt. Az allodialis birtok pedig tesz 7 150 holdat.

Kécsa határa még csak 1836 előtt nagy részben mocsár és rétség volt; de csatornák által kiszárittatván, most a leggazdagabb föld, melly búzát, kukoriczát, repczét, dohányt uzso-

rával fizet. Van itt óhitű anyateplom, és több urasági épület. 1795-ben a zágrábi püspökség Horváthországban levő Viduschevacz, Zlankovecz, Szlava-Thopuszko, Szent-Péter, és több feudalista helységeit a kormánynak a végvidék kikerekítése végett átengedvén: e helyett kapta Torontál vármegyében Billét, Perjámos, Varjas helységeket, és Pakrácz pusztát; feudalis helyeknek Bókát, Neuzinét, Kécsát, Klárit, Udvarnokot, Kanakot mint falukat és Grinda-alui és Avram pusztákat. Ennélfogva Kécsát a zágrábi püspök praedialis nemesei birják. u. m. Busán, Bedekovich, Delimanics, Mixics, Kaurics, Uzbasics, és Bunyevácza családok, kik földesuri joggal élnek mindenben, s csupán a billéti püspöki uradalomnak bizonyos szent-Mártoni járadóságot fizetnek.⁵⁰

Nagykőcse a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Román Királyság része lett. A település 1930. január 1-jén magába olvasztotta a szomszédos Horvátkőcse megmaradt részét, melyet a trianoni békeszerződés szintén Romániának ítélt.

Nagykőcse nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2645	32	214	–	1658	–	565 ⁵¹		76+100 ⁵²
1890	2664	31	208	–	1755	–	96	516	58
1900	2656	48	242	–	1727	–	95	419	125
1910	2478	76	167	–	1376	–	73	624	162

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagykőcse románsága a román ortodox egyház híve. Temploma 1856-ban épült, titulusa a Szentlélek eljövetele (Pogorârea Sfântului Duh). Ünnepnapját pünkösdkor tartják. A település szerbsége a szerb pravoszláv egyházhoz tartozott. Templomát 1896-ban építették. Védőszent-

je Szent György vértanú (Свети великомученик Георгије/Sveti velikomučenik Georgije). Ünnepnapját május 6-án tartják. Nagykőcsén a jobbára román ajkú baptista és a pünködsdi közösség is rendelkezik egy-egy imaházzal. Előbbi 1998-ban, utóbbi 2005-ben építette fel imaházát.⁵³

Nagykőcse nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2645	289	2314	–	–	38	4
1890	2664	305	2322	–	–	32	5
1900	2656	357	2260	–	–	31	8
1910	2478	287	2162	–	1	28	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagykőcse etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2331	73	143	Nincs adat.	1495	Nincs adat.	Nincs adat.	620
1930a	3045	400	219	2	1567	Nincs adat.	693	164
1930n	3045	392	221	3	1509	Nincs adat.	748	172
1941n	3142	581	214	Nincs adat.	1353	Nincs adat.	Nincs adat.	994
1956	2535	Nincs adat.						
1966a	2398	295	29	1	1680	Nincs adat.	382	11
1966n	2398	304	39	1	1635	Nincs adat.	417	2
1977n	2274	275	42	–	1270	133	209	345
1992n	1812	188	29	4	1060	62	77	392
2002a	1931	124	13	1	1171	48	50	524
2002n	1931	136	16	1	1131	51	55	541
2011n	1838	106	14	–	966	30	52	670
2021	2238	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

I. 13. Öregfalu

Öregfalu (németül: Pustinish, románul: Pustiniș, szerbül Пустиниш/Pustiniš) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának székhelyétől, Csenétől délnyugatra fekszik. A térség 1761-ben még lakatlan, mocsaras területként volt ismert. Első lakói 1767-ben a Maros folyó környékéről idevándorolt románok voltak. A Béga-csatorna és az Óbéga mellett fekvő falu lakói sokat szenvedtek az árvizektől. Az 1836-os esztendőben az ár teljesen elmosta a telepü-

lést, de később újjáépítették. Ekkor pusztult el a szomszédos Sárközfalu is, amelynek nyoma sem maradt. Nem telepítették újra, nevére csak a közeli Sárközdülő utal. Öregfalu határát 1887–1888-ban ismét súlyos árvíz pusztította.⁵⁴ Fényes Elek szerint: „*Öregfalu, szinte contractualis oláh helység a' párdányi uradalomban: 6 kath., 642 óhitű lak., 's anyatemplommal. Földesura: gróf Buttler János.*”⁵⁵ Öregfalu 1919 és 1924 között délszláv katonai megszállás alatt állt. (Ezért hiányoznak a település 1920. évi román népszámlálási adatai.) A délszláv–román határkorrekció után, 1924-ben Románia része lett.

Öregfalu nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1122	347	54	–	653	–	18 ⁵⁶		50 ⁵⁷
1890	1073	320	35	1	687	–	–	30	–
1900	1362	415	65	–	727	–	4	147	4
1910	1353	427	65	–	820	–	1	32	8

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A román lakosok első ortodox templomát 1840-ben, a mait pedig 1925-ben építették. A templomot Nagyboldogasszony (Adormirea Maicii Domnului) tiszteletére szentelték fel.

Ünnepnapját augusztus 15-én tartják. A helyi magyar kisebbség a római katolikus felekezethez tartozik. Templomát 1936-ban építették.

Öregfalú nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1122	377	704	–	10	30	1
1890	1073	271	738	–	25	39	–
1900	1362	439	875	3	19	26	–
1910	1353	461	865	1	13	13	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Öregfalú etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	Adatai 1920-ból nem ismeretesek, mivel a község hiányzik a Dicționarulból.							
1930a	1549	547	75	–	893	Nincs adat.	19	15
1930n	1549	542	73	1	894	Nincs adat.	18	21
1941n	1342	420	57	Nincs adat.	820	Nincs adat.	Nincs adat.	45
1956	1233	Nincs adat.						
1966a	1004	295	3	–	688	Nincs adat.	18	–
1966n	1004	288	7	–	689	Nincs adat.	20	–
1977n	921	245	3	–	654	–	11	8
1992n	695	167	4	–	476	–	7	41
2002a	688	121	5	–	510	–	7	45
2002n	688	147	6	–	483	–	7	45
2011n	727	104	2	–	541	–	4	76
2021	685	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania. Population Statistics of Eastern Europe*: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

I. 14. Papd

Papd (németül: Bobda, románul: Bobda, szerbül: Бобда/Bobda) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának székhelyétől, Csenétől északkeletre fekvő település.

Papd a középkorban Temes vármegyéhez tartozott. A 15. században már Papd néven jelölték az írásos dokumentumok. Az ún. *vegyesházi királyok* uralkodása (1301–1526) alatt több birtokos is váltotta egymást a településen. A falu a török hódoltság alatt nem pusztult el. Az 1723–1725.

évi gróf Mercy-féle térképen Poda alakban lakott helyként volt feltüntetve. A 18. század végén a Gyertyánffy család vásárolta meg a települést, a 19. század második felében pedig a Csávossy bárói családnak lett itt birtoka.⁵⁸ Báró Csávossy Gyula a településen egy kastélyt és egy hatalmas sírboltot is emeltetett az esztergomi bazilika mintájára.

Vályi András a 18. század alkonyán a következőket közölte a faluról: „*Bobda. Elegyes falu Torontál Vármegyében, földes ura a' Királyi Kamara, fekszik az Új Pécsi járásban, Gyertyánostól nem messze. Határa bőven terem.*”⁵⁹ Ezzel szemben – évtizedek múlva – Fényes Elek a

következőket közölte a faluról: „*Bobda, oláh falu, Torontál vármegyében, szép rónaságon, melyet a Beregszó nedvesít, ut. p. Temesvárhoz 2 1/2 óra. – Határa 3 516 hold, melyből községi szántóföld 1 251 h., rét 368 h., legelő 179 hold, szőlő 8 hold 1 000/1 600 öl, uradalmi szántó 1 000 hold, 600 hold kaszálló. Fekete gazdag földje, hatalmas kukoriczát és búzát terem. Lakja 1 056 n. e. óhitű, paroch. templommal. – Birja Gyertyánffy Antal.*”⁶⁰

A Gyertyánffykat követő báró Csávossy család, mely főképp a gabonakereskedelemből gazdagodott meg, egy 42 szobás, elegánsan bebútorozott, festményekkel, porcelánokkal, szőnyegekkel, csipke-, bársony- és brokátfüggönyökkel, muranói kristályból készült csillárokkal feldíszített kastélyt is épített a templom-mauzóleummal szemben. A kastélyt egykoron árnyékos fákkal övezett illatos rózsapark vette körül. Építé-

se az 1860-as évek derekán kezdődött, de 1889-ben fejezték be.

Az egykori mesés gazdagságból nem maradt semmi. Erről Ștefan Both – egyebek mellett – az alábbiakat közölte írásában: „*Az első világháború után, amikor a Bánságot is felosztották, az élet egyre nehezebbé vált a papdi báró utódai számára, így aztán Gyula utolsó gyermekei 1925-ben örökre elhagyták a Bánság földjét, és Kanadában telepedtek le.*”⁶¹

Ami ezután következett, az számos régi kastély sorsát jellemzi. Az örökösöktől egy helybeli vásárolta meg a kastélyt, jóformán „aprópénzért”, azonban a banki hitelt így sem tudta fizetni. Ezért „*a kastélyban levő tárgyakat, berendezést értékesítik, majd lerombolják az épületet és építőanyag gyanánt minden tégladarabot eladnak. Csupán a báró hőn szeretett, azonban már köddé vált lovainak istállója menekül meg.*”⁶²

Papd nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1275	105	388	–	731	–	3 ⁶³		1+47 ⁶⁴
1890	1407	92	507	–	793	–	–	8	7
1900	1338	134	413	2	782	–	–	3	4
1910	1182	106	248	4	787	–	–	37	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Papd jobbára románok által lakott falu volt, jelentős német, illetve magyar kisebbséggel. A románság a román ortodox egyházhoz tartozik. Az ortodox románok templomát 1864-ben építették. Titulusa a Szentlélek eljövetele (Pogorârea Sfântului Duh). Ünnepnapját pünkösdkor tartják.

A németek és a magyarok a római katolikus felekezethez tartoztak. A település templomának érdekessége, hogy a Csávossy-mauzóleumnak is

helyet ad. Az építését – a helyi birtokos család, a Csávossyak megbízásából – 1860-ban kezdték, jelenlegi formáját viszont csak jóval később, 1908-ban kapta. Jelenleg meglehetősen rossz állapotban van. Az építető Csávossy báró és neje 1911-ben hunyt el, de báró Csávossy Gyula még életében – 1909-ben – a római katolikus egyháznak adományozta a templomot.⁶⁵ Így az még napjainkban is a temesvári római katolikus püspökség tulajdonát képezi.

Papd nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1275	508	754	–	12	–	1
1890	1407	608	798	–	1	–	–
1900	1338	541	789	3	3	–	2
1910	1182	337	824	4	13	3	1

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Katolikus hívek jóformán már nincsenek a településen, bár „a temesvári építészeti kar több felmérést készített az épület állagromlásáról és a felújítandó részekről. 2012 környékén néhány építész is felmérte a helyzetet, és azt mondták, 200–300 000 euróból felújítható, mert a tartószerkezet nem sérült. A Római Katolikus Püspökség képviselői azt állítják, nincs pénzük a beruházásra, tekintettel arra, hogy az utóbbi években inkább a máriaradnai templom helyreállításra összpontosítottak, ami 11 millió euróba került, zömmel az Európai Unió pénzéből. A Püspökség képviselői tárgyaltak az Örökségvédelmi Igazgatósággal, hogy a mauzóleum átkerüljön a Művelődésügyi Minisztérium tulajdonába, de eddig ez a terv sem valósult meg”.⁶⁶ Ha nem történik meg a gyors felújítása, akkor valószínűleg végleg az enyészeté lesz az impozáns épület.⁶⁷

Reményt keltő fejlemény, hogy a közelmúltban – 2025 tavaszán – a Temes Megyei Tanács foglalkozott az épület megmentésével. A korábban kiírt pályázat nyertese már dolgozik az

épület helyreállításának tervén. Közben folyik az épület restaurálásához szükséges pénzüsszeg előteremtése. Remélhetőleg időben érkezik a segítség az összeomlás előtt álló épület számára.⁶⁸ Az épületegyüttes az állagromlás mellett már számos megszenstelenítést „élt meg”. Még a második világháború idején, 1942–1943 körül történt, hogy ismeretlen tettesek feldúlták a Csávossy-kriptát, kiforgatták – arany és ékszerek után kutatva – a tetemeket a koporsójukból. A konzerválódott holttestekből rövid időn belül a levegő hatására csak a csontok maradtak. De ezek sem maradhattak békében, szétszórta őket. Majd a későbbiekben gyerekek másztak át a kerítésen, és surrantak be az épületbe, s – meggyalázva a halottakat – „fociztak” a koponyákkal... Ezt követően a helyiek összegyűjtötték a maradványokat, és elhantolták a papdi (bobdai) temetőben.⁶⁹

A teljesség igényével jegyezzük meg, hogy a faluban a jobbára román ajkú baptista és a pünkösdi közösségeknek is van egy-egy imaháza.

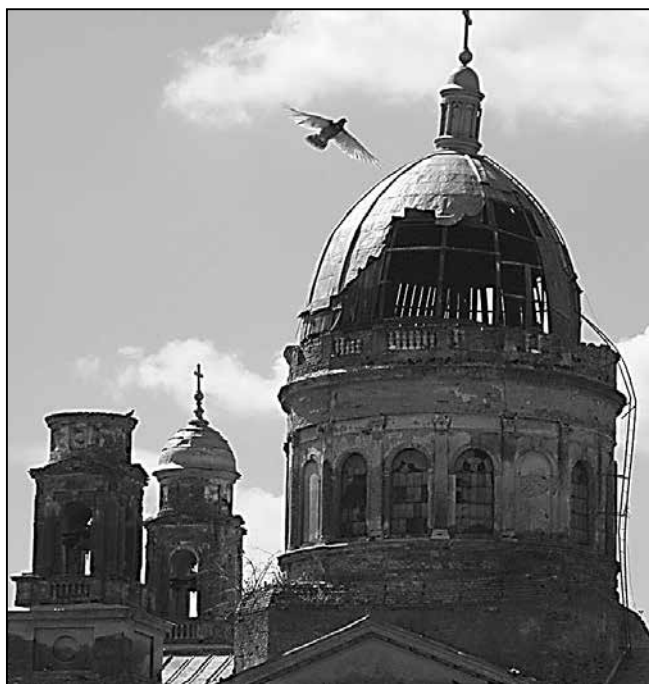
Papd etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	950	74	200	Nincs adat.	669	Nincs adat.	Nincs adat.	7
1930a	1139	52	184	1	876	Nincs adat.	11	15
1930n	1139	52	183	1	876	Nincs adat.	11	16
1941n	1106	25	162	Nincs adat.	907	Nincs adat.	Nincs adat.	12
1956	977	Nincs adat.						
1966a	934	23	67	–	829	Nincs adat.	8	7
1966n	934	24	68	–	833	Nincs adat.	7	2
1977n	951	21	52	–	864	–	4	10
1992n	931	10	18	–	885	–	6	12
2002a	855	6	6	–	833	–	–	10
2002n	855	11	9	–	824	–	1	10
2011n	900	19	8	–	817	–	2	54
2021	923	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. KÖTET) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

A papdi római katolikus templom és a Csávossy-mauzóleum (2012)
Forrás: Saját fénykép.

A papdi római katolikus templom és a Csávossy-mauzóleum kupolája (2012)
Forrás: Saját fénykép.

I. 15. Tamásfalva

Tamásfalva (németül: Tomsdorf, románul: Hetin, szerbül: Хетин/Hetin) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől délnyugatra fekvő település.

A falu „elődje” egy Tamásháza nevű település volt, amelyről 1462-ből maradt ránk az első írásbeli említés. Ez a helység a török hódoltság alatt elpusztult. A mostani település Komori Bedekovich Tamás udvari tanácsostól nyerte el a nevét, aki a helység birtokosa volt. A falu első lakosai magyar dohánykertészek voltak, akik 1841-

ben telepedtek le Tamásfalván. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején a magyar lakosság a Maros folyón túlra menekült, a szerb martalócok pedig kifosztották és felgyújtották a falut. Tamásfalva újbóli benépesítése 1854-ben történt.⁷⁰

A falutól északkeletre feküdt Hetény, amely mellett vívták 1696. augusztus 26-án a hetényi csatát. I. Frigyes Ágost szász választófejedelem (1694–1733) és II. Musztafa török szultán (1695–1703) seregei csaptak itt össze, de az ütközet – a jelentős embervesztés ellenére – eldöntetlen maradt.

Tamásfalva nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1379	922	340	2	1	–	6 ⁷¹	–	9+99 ⁷²
1890	1532	1035	468	2	2	–	9	9	7
1900	1645	1043	595	–	1	–	6	–	–
1910	1826	1291	505	–	–	–	2	3	25

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A falu magyar, illetve német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. Templomukat 1868-ban – Bonnaz Sándor csanádi püspök (1860–1889) és a hívek adományából – építették fel,

és a Szentháromság (Dreifaltigkeit) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját a pünkösdöt követő vasárnap tartják. Napjainkban önálló plébánia, a liturgikus nyelv a magyar.⁷³

Tamásfalva nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1379	1356	5	–	7	11	–
1890	1532	1495	8	1	7	19	2
1900	1645	1637	–	–	–	8	–
1910	1826	1807	1	–	4	2	12

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Tamásfalva magyarságának helyzete szinte reménytelen. Németh Zoltán így ír a kedvezőtlen demográfiai folyamatokról: „1948-ban 2 263 lelket számlált a falu, öt évre rá 2 160-at, 1961-ben 2008-at. Tíz év alatt több mint négyszázzal csökkent a falu lakossága, 1981-ben még ezer felett volt a számuk, egészen pontosan 1 139. 1991-ben 881, 2002-ben 763, 2011-ben mindössze 537. Ma már talán az ötszázat sem éri el. Ennek körülbelül a fele magyar ajkú. A többi szerb, cigány, de él itt négy horvát is, egy szlovén – és ami meglep – a román határ közelsége ellenére (400 méterre van a falutól) mindössze egy román. [...] nem jó, hogy csak két diák van az iskolában és 5–6 nebuló az óvodában. A fiatalok a városokban, Becskereken, Szabadkán, Újvidéken keresnek boldogulást, de sokan onnan is tovább utaznak a nagyvilágba. Tamásfalva ma már a nyugdíjasok faluja.”⁷⁴ A gyermekszám

radikális visszaesése mellett az elvándorlás is jelentős problémát okoz. A falu periférikus helyzete, a román határra történő „rásimulása”, továbbá a „logisztikai adottságok” miatt nem valószínűsíthető, hogy a folyamatok változni fognak. Felsőttabével, más néven Szerbittabével (Српски Итебеј/Srpski Itebeј) egy hosszú, keskeny és kevésbé jó állapotú aszfaltút köti össze a települést. Ugyanakkor a román–szerb határátkelőhelyektől is messze fekszik a település. Ezért nem csodálkozhatunk, hogy beruházások nemigen érkeznek a faluba. A helyieknek megélhetést szinte csak a mezőgazdaság ad. A jó hír viszont az, hogy a faluból elszármazott lakosok idősebb, nyugdíjas korukra visszatérnek, házat vesznek itt. A házakért egyébiránt általában 1000–1500 eurót kérnek, de volt, aki már ennél kevesebbért is eladta a házat. A lakóházakért a faluban 5000 eurónál többet nem lehet kapni.⁷⁵

Tamásfalva etnikai adatai (1921–2022) (fő)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2263	Nincs adat.						
1953	2160	1537	Nincs adat.	–	–	7	600	16
1961	2008	1441	Nincs adat.			1	540	26
1971	1604	1211	Nincs adat.			3	376	14
1981	1139	839	Nincs adat.			3	265	32
1991	881	612	–	–	–	1	209	59
2002	763	406	–	–	1	4	306	46
2011	537	287	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	214	Nincs adat.
2022 ⁷⁶	327	165	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	127	Nincs adat.

Forrás: Serbia. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)

I. 16. Újvár

Újvár (németül: Uivar, illetve Neuburg an der Bega, románul: Uivar, szerbül: Yjvar/Ujvar) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől délre helyezkedik el. Újabb alapítású település. A Heves vármegyéből származó gróf Buttler János létesítette 1785-ben. A helység első lakói Erdőtelekről behívott magyarok voltak, akik a Berekszó és a

Béga áradásai miatt Ótelekre (Otelec) költöztek át. Ezt követően a magyarok helyére németek telepedtek le. Fényes Elek szerint: „Ujvár, Torontál vmegyében, német falu, Párdányhoz 1 mfdnyire: 512 kath., 8 ref., 4 óhitű lak., kath. paroch. templommal. Contractualishelv. F. u. gr. Buttler János örök.”⁷⁷ Újvár csak 1924-ben a délszláv–román határkorrekció után került Romániához, addig a helység délszláv megszállás alatt állt.

Újvár nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	962	12	903	–	1	–	– ⁷⁸	–	3+43 ⁷⁹
1890	1885	26	1827	–	8	–	–	11	13
1900 ⁸⁰	1853	30	1804	–	18	–	–	1	–
1910	1656	56	1553	–	14	–	1	17	15

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Újvár német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. A falu neogótikus stílusú római katolikus templomát 1904-ben építették, és Szent Vendel (Hl. Vendelin) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját október 20-án tartják. A liturgikus nyelv a német volt. A templomot legutóbb 2005-ben renoválták.⁸¹

A faluban görögkatolikus templom is található, melyet 1890-ben építettek. A templomot Szent Il-

és próféta (Sfântul Ilie) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját július 20-án tartják. A falu román lakóinak ortodox templomát 2005-ben építették, és Szent Mihály és Gábrriel arkangyalok (Sfințitor Arhangheli Mihail și Gavriil) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját november 8-án tartják. A liturgikus nyelv a román.⁸²

Újvár nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	962	961	1	–	–	–	–
1890	1885	1862	17	–	–	6	–
1900	1853	1835	–	–	–	–	18
1910	1656	1625	20	2	–	–	9

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Újvár etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	Adatai 1920-ból nem ismeretesek, mivel a község hiányzik a Dicționarulból.							
1930a	1543	31	1449	–	21	Nincs adat.	4	38
1930n	1543	30	1450	–	21	Nincs adat.	4	38
1941n	1561	58	1417	Nincs adat.	30	Nincs adat.	Nincs adat.	56

1956	1729	Nincs adat.						
1966a	1718	31	530	–	1155	Nincs adat.	2	–
1966n	1718	32	520	–	1158	Nincs adat.	2	6
1977n	1509	22	344	–	1097	2	–	44
1992n	1212	76	44	–	1007	–	1	84
2002a	1199	58	18	–	1057	–	–	66
2002n	1199	60	22	–	1015	–	–	102
2011	938	42	13	–	780	–	–	103
2021	1043	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

A történelmi Torontál vármegye Csenei járása településeinek anyanyelvi-nemzetiségi és vallás-felekezeti sajátosságait áttekintve jól látható, hogy a térség hosszú évszázadok óta számos népcsoportnak adott otthont. Habár az etnikai-vallási változások folyamatosak voltak, a „hétköznapi emberek” elfogadták egymás jelenlétét, ezért ezek a változások a saját hagyományaik, nyelvük megtartását nem veszélyeztették. Még az is előfordult, hogy részt vettek egymás ünnepein. Sajnálatos, hogy egy olyan egyedülálló, soknemzetiségű régió, mint a Bánság és azon be-

lül is a „néhai” Torontál vármegye népességének hétköznapijait a politika (trianoni békeszerződés, román és jugoszláv [szerb] politikai döntések) ennyire megváltoztatta. A Csenei járás területéről a németek és a horvátok jóformán eltűntek, az asszimiláció veszélyének kitett magyarság népességszáma is jelentős visszaesésben van, de a szerb és román falvak lakosságát is több helyen a „fehér pestis”, a népességfogyás tizedeli. Talán megkockáztatható a kijelentés, hogy az egykori járás szebb napokat megélt településeinek jelen esetben inkább múltja van, mint jövője...

II. Felhasznált irodalom

II. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

A magyar korona országainak 1880. évi népszámlálása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1880

A magyar korona országainak 1890. évi népszámlálása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1890

A magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községenként. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902

A magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912

BOROVSKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): Magyar Katolikus Lexikon. X. kötet (Oltal–Pneu). Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2005

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: Magyarország közigazgatásának és törvényhatóságainak területváltozásai. Különnyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából. Hornyánszky Viktor Részvénytársaság. Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928

ERŐS LAJOS (szerk.): Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez. Logos Kiadó, Tóthfalu, 1993

FÉNYES ELEK: Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolott tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. IV. kötet. Trattner-Károlyi Tulajdonosa. Pest, 1839

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. I–IV. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

GERŐ LAJOS (szerk.): A Pallas nagy lexikona. II. kötet (Arafale–Békale). Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893

HARASZTHY LAJOS: Torontál vármegye története 1867-től. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

JUHÁSZ JÓZSEF: Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története. Aula Kiadó, Budapest, 1999

KLEIN, FRANZ: Billed, Chronik einer Heidegemeinde im Banat in Quellen und Dokumenten (1765–1980). Herausgegeben im Auftrag der Billeder Heimatgemeinschaft, Salzburg–Wien, 1980

KOGUTOWICZ MANÓ: Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905 – alapulvételével saját szerkesztés

NÉMETH ZOLTÁN: Tamásfalva. „fogyunk, egyre csak fogyunk”. In: Fodor István (szerk.): Szórványlétben. I. kötet. Magyar Szó, Újvidék, 2016

REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme mivelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914

VARGA E. ÁRPÁD: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. kötet. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye. Népszámlálási adatok 1850–2002 között. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Kiadó, Budapest–Csíkszereda, 2000

VÁLYI ANDRÁS: Magyar országnak leírása. I. kötet. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796

VÁLYI ANDRÁS: Magyar országnak leírása. II. kötet. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799

II. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

A Magyar Ortodox Egyházmegye weboldala: <http://hungary.orthodoxia.org/>

A Nagybecskereki Római Katolikus Egyházmegye weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs>

Arhiepiscopia Timișoarei Protopopiatul Ortodox Roman: <http://www.por-sannicolaumare.ro/ieceamica.htm>

Banat-Triplex Confinium – European Grouping for Territorial Cooperation (BTC-EGTC) – honlap: <http://www.btc-egtc.eu/hu/onkormanyzatok/roman-tagok/checea>

BANDI ISTVÁN: A romániai kommunizmus – kényszerintézkedések, börtönök és munkatáborok világa. In: Munkatáborok. „Ne csak őrizd, gyűlöld is!”. <http://www.munkataborok.hu/hu/kulfold/romania>

Binecuvântarea lucrărilor de construcție la Biserica Parohială „Sfânta Treime” din Biled. Parahria Română Mitropolia Banatului: <http://mitropolia-banatului.ro/binecuvantarea-lucrarilor-de-constructie-la-biserica-parohiala-sfanta-treime-din-biled/>

Biserici.org: <http://www.biserici.org/>

BOTH, ȘTEFAN: Egy római katolikus templom végnapjai. 2015. július 15. Fötér: http://foter.ro/cikk/20150715_tefan_both_egy_romai_katolikus_templom_vegnapjai

BRUSANOWSKI, PAUL: Inter-Orthodox controversies between Romania and Yugoslavia in the interwar period. 2021. szeptember 21. HTS Theologiese Studies / Theological Studies: <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/6865/19954>

Comuna Săcălaz cu satele Beregsău Mare și Beregsău Mic, județul Timiș. 2021. november 10. Excursiile Monicăi. Hai la drum!: <https://excursiilemonica.com/2021/11/10/comuna-sacalaz-cu-satele-beregsau-mare-si-beregsau-mic-judetul-timis/>

Consiliul Județean Timiș: <http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-checea.html>

HEGEDŰS GÉZA: Világirodalmi arcképcsarnok. Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/01300/01391/html/vilag094.htm>

Heimatortsgemeinschaft Lenauheim: <http://www.lenauheim.de/lenauheim/geschichte/chronologische-zeittafel/>

Heimatortsgemeinschaft Uiuwar/Aurelheim. Landsmannschaft der Banater Schwaben e.V.: <https://www.banater-schwaben.org/vereinsleben/heimatortsgemeinschaften/uiwar>

IVAN KOLOVOZ fényképe. Discover Cărpiniș: <http://www.tripmondo.com/romania/timis/carpinis/>

Kleinjetscha in Banat: http://www.dvhh.org/kleinjetscha/village_history.htm

Landsmannschaft der Banater Schwaben e.V. Kreisverband Coburg-Land: <http://www.banater-landsmannschaft-coburg.de/hog%20aurelheim.htm>

Literatura.hu, a legnagyobb magyar kulturális portál: <http://www.literatura.hu/irok/romantik/lenau.htm>

LUPULESCU, DIANA: *După conacele din Banloc și Clopodia, CJT vrea să preia și Mausoleul din Bobda.* 2025. április 30. Timis Online: <https://www.tion.ro/stirile-judetului-timis/dupa-conacele-din-banloc-si-clopodia-cjt-vrea-sa-preia-si-mausoleul-din-bobda-2056111/>

NIEDENBACH, NORBERT: *A Potted History of the Village of Gross Jetscha.* In: *Banat villages:* http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Neidenbach-Potted_History.htm

PALCONI, ALEXANDRA (Spoužá, Doniția trans.): *The Church of the Bobda Baron.* 2014. május 21. Prin Banat. Povești de pe plaiuri bănățene: <https://prinbanat.ro/en/the-church-of-the-bobda-baron/>

PALCONI, ALEXANDRA (Spoužá, Doniția trans.): *The Damaszkín mansion from Beregsău Mic.* 2014. június 24. Prin Banat. Povești de pe plaiuri bănățene: <https://prinbanat.ro/en/the-damaszkin-mansion-from-beregsau-mic/>

Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/>

Primăria Săcălaz (Szakálháza község weboldala): http://www.primariasacalaz.ro/uploads/products_pdf/Copy_of_strategia_sacalaz1.pdf

Радојево. Храм Светог оца Николаја. Српска Православна Епархија банатска (A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság weboldala): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/zitistansko-namesnistvo/radojevo/>

SZEKERNYÉS IRÉN: *A Bega-csatorna az iszap fogságában. Hajózási emlékek. Nyugati Jelen.* 2008. augusztus 9.: http://www.nyugati jelen.com/riport/a_bega_csatorna_az_iszap_fogsagaban.php

VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. kötet. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye.* Népszámlálási adatok 1850–2002 között. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

VOGEL, HEINZ: *Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat:* <http://www.banatergottesheuser.ro/uiwar.htm>
www.heiligenlegenden.de honlap: <http://www.heiligenlegenden.de/literatur/bavaria-sancta/erster-abschnitt/maximilian/home.html>

ZOLLNER, ANTON: *The Last of the German Village of Gross Jetscha.* In: *Banat villages:* http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Last_Germans-Zollner.htm

III. Jegyzetek

- ¹ REISZIG 1912, 50–51. pp.
- ² VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 77. p.
- ³ Fényes (II. kötet) 1851, 66. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 394. p.
- ⁴ *Meilensteine in der Geschichte der Banater Ortschaft Gertianosch (heute Carpinis/Rumänien).* Heimatortsgemeinschaft Gertianosch: <http://www.gertianosch.de/Geschichte> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁶ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Gyertyámos esetében az első érték (19 fő) az egyéb hazai (16 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.
- ⁷ VOGEL, HEINZ: *Gertianosch. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat:* <http://www.banatergottesheuser.ro/gertianosch.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁸ „Szent Demeter († 304) az ortodox egyház egyik leg tiszteltettebb szentje, mind görög, mind szláv területen találkozunk nevével, ünnepével. A görögöknél ő Szaloniki városának védőszentje, a szlávok pedig az ünnepét megelőző szombaton tartják a halotaktáról való megemlékezést. [...] Magyarországon, ahol a kezdetektől fogva mint magyar szentet tisztelték, s nevével még ma is lépten-nyomon találkozunk személy- és helységneveink sorában (gyakran a népies Dömötör formában). Ennek oka, hogy vértanúságának elbeszélései között találunk egy olyan szenvedéstörténetet, mely Demeter születési helyéül Sirmium (később: Száva-szentdemeter, ma: Sremska Mitrovica) városát jelöli meg, vértanúsága színhelyeként pedig – már a görög és a szláv nyelvű hagyománnyal összhangban – Szaloniki városát említi.” A Magyar Ortodox Egyházmegye weboldala: <http://hungary.orthodoxia.org/konyvtar/szentek-elete/oktober-26-szent-demeter-vertanu-unnepel/> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁹ REISZIG 1912, 69–70. pp.
- ¹⁰ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ¹¹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ¹² „Orbán, I., Szent (Róma, 150 u.-Róma, 230): Szent I. Callistus utódként 222–230: pápa. - Pápaságáról csak annyit tudunk, hogy tovább folytatódott a Hippolütosz-féle szakadás. Vértanúsága kérdéses, a Callistus-katakombába temették. Közkeletű hagyomány szerint pápaként I. Orbán rendelte el, hogy a miseáldozat kelyhét és tányérkáját aranyból vagy ezüstből készítsék. Ezért szokták kehellyel ábrázolni. Alakja a 9. században összeolvadt a január 23-án ünnepelt Langres-i Szent Orbán püspökével (aki szőlővel kapcsolatos csodákat tett), Orbán ezáltal lett a szőlők, szőlőművesek, kádárok, kocsmárosok védőszentje. Szőlőfürttel a kezében ábrázolták.” DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. X. kötet (Olta–Pneu).* Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2005. 260. p.
- ¹³ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez.* Logos Kiadó, Tóthfalu, 1993. 296–297. pp.
- ¹⁴ Vályi András: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 248. p.
- ¹⁵ Fényes (II. kötet) 1851, 153. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 395. p.
- ¹⁶ *Kleinjetscha in Banat:* http://www.dvvh.org/kleinjetscha/village_history.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ¹⁷ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ¹⁸ Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ¹⁹ VOGEL, HEINZ: *Kleinjetscha. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat:* <http://www.banatergottesheuser.ro/kleinjetscha.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ²⁰ *Arhiepiscopia Timișoarei Protopopiatul Ortodox Roman:* <http://www.por-sannicolaumare.ro/ieceamica.htm> (Letöltés ideje: 2017. július 7.)
- ²¹ A Bărăgan egy Bukaresthez közel elhelyezkedő földrajzi tájegység Romániában. A régió történelmi szempontból az 1950-es években lett hírhedt, mikor a kommunista rendszer ide deportáltatta az „ellenséges elemeknek” nyilvánított személyeket, valamint a szomszédos Jugoszláviával való 1948-as politikai eltávolodás után a két ország közötti határrégió elsősorban szerb és sváb lakosságát. BANDI ISTVÁN: *A romániai kommunizmus – kényszerintézkedések, börtönök és munkatáborok világa.* In: *Munkatáborok – „Ne csak őrizd, gyűlöld is!”:* <http://www.munkataborok.hu/hu/kulfold/romania> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ²² *Kleinjetscha in Banat:* http://www.dvvh.org/kleinjetscha/village_history.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ²³ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 381. p.
- ²⁴ FÉNYES (II. kötet) 1851, 228. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 395. p.
- ²⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ²⁶ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ²⁷ Horvátklári adataival.
- ²⁸ Радојево. Храм Светог оца Николаја. Српска Православна Епархија банатска (A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság weboldala): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/zitistansko-namesnistvo/radojevo/> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

- ²⁹ A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban fel nem tüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatarozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991., 2002. és 2011. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adataiba is beleértendők.)
- ³⁰ REISZIG 1912, 70. p.
- ³¹ FÉNYES (II. kötet) 1851, 104. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 409. p.
- ³² VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. kötet. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye. Népszámlálási adatok 1850–2002 között.* Teleki László Alapítvány – Pro-Print Kiadó, Budapest–Csíkszereda, 2000, 471. p.
- ³³ *Banat-Triplex Confinium – European Grouping for Territorial Cooperation (BTC-EGTC)* – honlap: <http://www.btc-egtc.eu/hu/onkormanyzatok/roman-tagok/checea> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ³⁴ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ³⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Kócse esetében az első érték (3 fő) az egyéb hazai (2 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.
- ³⁶ *Checea*. Biserici.org: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=6345> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.)
- ³⁷ NIEDENBACH, NORBERT: *A Potted History of the Village of Gross Jetscha*. In: *Banat villages*: http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Neidenbach-Potted_History.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ³⁸ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 248. p.
- ³⁹ NIEDENBACH, NORBERT: *A Potted History of the Village of Gross Jetscha*. In: *Banat villages*: http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Neidenbach-Potted_History.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁴⁰ REISZIG 1912, 85. p.
- ⁴¹ FÉNYES (II. kötet) 1851, 153. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 407. p.
- ⁴² Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁴³ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Nagyjécsa esetében az első érték (52 fő) az egyéb hazai (48 fő) és az egyéb külföldi (4 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.
- ⁴⁴ VOGEL, HEINZ: *Großjetscha. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat*: <http://www.banatergottesheuser.ro/grosjetscha.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁴⁵ *Iceea Mare*. Biserici.org: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=9743> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁴⁶ ZOLLNER, ANTON: *The Last of the German Village of Gross Jetscha*. In: *Banat villages*: http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Last_Germans-Zollner.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁴⁷ REISZIG 1912, 86. p.
- ⁴⁸ REISZIG 1912, 86. p.
- ⁴⁹ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 324. p.
- ⁵⁰ FÉNYES (II. kötet) 1851, 190. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 407. p.
- ⁵¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁵² Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket jelenti, a második pedig a beszélni nem tudó népességet.
- ⁵³ *Consiliul Județean Timiș*: <http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-checea.html> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.)
- ⁵⁴ REISZIG EDE 1912, 102. p.
- ⁵⁵ FÉNYES (I. kötet) 1851, 260. p., FÉNYES (IV. kötet) 1839, 396. p.
- ⁵⁶ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁵⁷ Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ⁵⁸ REISZIG 1912, 103. p.
- ⁵⁹ Vályi András: *Magyar országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. 221. p.
- ⁶⁰ Fényes (I. kötet) 1851, 138. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 393. p.
- ⁶¹ BOTH, ȘTEFAN: *Egy római katolikus templom végnapjai*. 2015. július 15. Főtér: <https://foter.ro/romania/egy-romai-katolikus-templom-vegnapjai> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)
- ⁶² HARANTH ERIKA BEATRIX: *Kincs egy bántási nagyközség szívében. A papdi templom és mauzóleum*. 2013. Magyar vagyok: <http://www.magyarvagyok.hu/kultura/regiok/varak-kastelyok/8091-Kincs-egy-bansagi-nagykozseg-sziveben.html> (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁶³ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁶⁴ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

- ⁶⁵ „A báró templomában a második világháború alatt minden vasárnap misét tartott a falu tanítója, a pap csak nagy egyházi ünnepekkor, Karácsonykor, Húsvétkor és Pünkösdkor jött. Néhanapján esküvőkor és keresztelekor is.” HARANTH ERIKA BEATRIX: *Kincs egy bántási nagyközség szívében. A papdi templom és mauzóleum*. 2013. Magyar vagyok: <http://www.magyarvagyok.hu/kultura/regiok/varak-kastelyok/8091-Kincs-egy-bansagi-nagykozseg-sziveben.html> (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁶⁶ BOTH, ȘTEFAN: *Egy római katolikus templom végnapjai*. 2015. július 15. Főtér: <https://foter.ro/romania/egy-romai-katolikus-templom-vegnapjai> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)
- ⁶⁷ „A második világháborút követő években maga a polgármester rendelte el a sírok felfeszítését a benne rejlő értékek, pénz és ékszerek államosítása érdekében. A községbeliek mehökkenten, de szó nélkül nézték végig a hivatalos sírrablást és a mauzóleum meggyalázását. A polgármester 2 évi börtönbüntetést kapott tettéért, melyet 1946 és 1947 között töltött le. Ez a cselekedet lopások és vandalizmusok sorozatát indította el. Előbb az oltár és a mauzóleum bejárata között elterülő vörös szőnyeget lopták el és a könnyen mozgítható egyházi tárgyakat. Majd hogy a betörés könnyebb legyen, leszedték az épületbe való behatolást gátló kilincsek és záruk nagy részét. Ezt követően, egy sötét éjszakán pár vakmerő a templom karzatán levő orgonát próbálta ellopni. Ennek súlyát azonban nem mérték fel, elejtették, így az menthetetlenül darabokra esett. A két haranggal is próbálkoztak, de azok mozgíthatatlanul oda vannak erősítve, így nem jártak sikerrel. Ezek után már csak a sírbolt megrongálása és a halottak maradványainak meggyalázása, szétszórása volt a legrosszabb dolog, ami itt történt. Páran a hívők közül összeszedték egy zsákba ezeket a maradványokat és eltemették a község katolikus temetőjébe. Jogállás szerint az épület nem az egyház tulajdonában van, báró Csávossy Gyula a helyi közösségnek adományozta, aki ennek fejében vállalta, hogy őrizni fogja, és gondot visel rá.” HARANTH ERIKA BEATRIX: *Kincs egy bántási nagyközség szívében. A papdi templom és mauzóleum*. 2013. Magyar vagyok: <http://www.magyarvagyok.hu/kultura/regiok/varak-kastelyok/8091-Kincs-egy-bansagi-nagykozseg-sziveben.html> (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁶⁸ LUPULESCU, DIANA: *După conacele din Banloc și Clopodia, CJT vrea să preia și Mausoleul din Bobda*. 2025. április 30. Timis Online: <https://www.tion.ro/stirile-judetului-timis/dupa-conacele-din-banloc-si-clopodia-cjt-vrea-sa-preia-si-mausoleul-din-bobda-2056111/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)
- ⁶⁹ PALCONI, ALEXANDRA (Spoužă, Doniția trans.): *The Church of the Bobda Baron*. Prin Banat. Povești de pe plaiuri bănățene: <https://prinbanat.ro/en/the-church-of-the-bobda-baron/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)
- ⁷⁰ REISZIG 1912, 116. p.
- ⁷¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁷² Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Tamásfalva esetében az első érték (9 fő) az egyéb hazai (8 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.
- ⁷³ *Tamásfalva*. A Nagybecskerekai Római Katolikus Egyházmegye weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/tamasfalva/> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁷⁴ NÉMETH ZOLTÁN: *Tamásfalva. „fogyunk, egyre csak fogyunk”*. In: Fodor István (szerk.): *Szórványlétben*. I. kötet. Magyar Szó, Újvidék, 2016. 192–193. pp.
- ⁷⁵ Németh 2016, 193. p.
- ⁷⁶ A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban fel nem tüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatarozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991., 2002. és a 2011. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adataiba is beleértendők.)
- ⁷⁷ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára*. IV. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851, 240. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 397. p.
- ⁷⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁷⁹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ⁸⁰ A Tisza folyó által elmosott Königsdorf lakosait nagyjából Újvárra telepítették át.
- ⁸¹ VOGEL, HEINZ: *Uiwar. Neuburg an der Bega*. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat: <http://www.banatergottesheuser.ro/uiwar.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁸² Biserici.org: <https://www.biserici.org/index.php?menu=CU> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)